

УДК 346.2:615.12

ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ АПТЕЧНИХ ЗАКЛАДІВ

*Н. С. Морщагіна, здобувачка
Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

Досліджено питання правосуб'єктності аптечних закладів та особливості їх господарсько-правового статусу з огляду на особливе суспільне значення забезпечення населення лікарськими засобами. Правова конфігурація правосуб'єктності аптечних закладів як суб'єктів господарювання має враховувати низку специфічних публічних інтересів щодо функціонування роздрібного ринку лікарських засобів як таких.

Ключові слова: аптечні заклади, суб'єкти господарського права, господарська компетенція.

Постановка проблеми. У господарському праві поняття суб'єкта визначається тим, що суб'єктами господарського права є учасники господарських відносин — юридичні особи, тобто організації та їх структурні підрозділи. Крім того, окремі громадяни, відповідно до ст. 128 Господарського кодексу України, здійснюють підприємництво без створення юридичної особи і визначаються суб'єктами господарювання у разі здійснення підприємницької діяльності за умови державної реєстрації. У цьому випадку суб'єкти господарського права діють або як власники основних засобів виробництва, або як господарюючі суб'єкти, засновані власниками. Управлінські ж організації міністерства, відомства законом визначені як уповноважені власником (власниками) органи. Виходячи з цього, усі суб'єкти господарського права за своїм господарсько-правовим статусом, підкреслює О. Вінник, поділяються на суб'єктів господарювання, тобто суб'єктів господарського права, які безпосередньо здійснюють господарську діяльність; суб'єктів організаційно-господарських повноважень, які здійснюють управління господарською діяльністю, у тому числі організацію такої діяльності [1, с. 61–63].

Отже, обсяг прав та обов'язків суб'єктів господарського права, зазначає С. Грудницька, має динамічний характер, який залежить не тільки від цілей і завдань їх діяльності, що визначають статусні права і обов'язки, а й від кількості та характеру господарських зв'язків, в яких перебуває суб'єкт. У поточних правах і обов'язках замикається коло пізнання правосуб'єктності

індивідів і колективів — приватної та публічної; у результаті аналізу суперечностей і конфліктів, що виявляються в них, відкриваються потреби в удосконаленні правового регулювання на черговому витку збалансування приватних і публічних інтересів [2]. Розв'язання проблем господарської правосуб'єктності аптечних закладів припускає динамічне узгодження приватних і публічних інтересів, що відбуваються у рамках організаційно-господарських зобов'язань.

Основи законодавства України про охорону здоров'я (ст. 16) встановлюють, що безпосередньо охорону здоров'я забезпечують аптечні та інші заклади охорони здоров'я. При цьому, згідно з цією статтею, заклади охорони здоров'я створюються підприємствами, установами та організаціями з різними формами власності, а також приватними особами за наявності необхідної матеріально-технічної бази і кваліфікованих фахівців. Крім того, аптечні заклади, як правило, створюються не тільки юридичними, а й фізичними особами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження господарської правосуб'єктності суб'єктів господарського права ґрунтується на потужній практичній актуалізації, а також була і залишається предметом досліджень з боку вчених-господарників, зокрема В. Мамутова, Г. Знаменського, Д. Задихайла, В. Хахуліна, А. Пилипенко, В. Щербини, Є. Суханова, О. Підпригори та ін. У роботах зазначених науковців висвітлюються загальні питання господарської правосуб'єктності та статусу суб'єктів господарювання, але питання господарської правосуб'єктності та господарсько-правового статусу аптечних закладів з огляду на його спеціалізований характер залишилися поза увагою.

Формулювання цілей. Метою статті є дослідження господарсько-правового статусу та господарської правосуб'єктності аптечних закладів при здійсненні господарської діяльності.

Вклад основного матеріалу. У Переліку закладів охорони здоров'я, затвердженому наказом МОЗ України від 28 жовтня 2002 року № 385, окремим пунктом відокремлено фармацевтичні (аптечні) заклади, до яких належать аптеки, аптечні бази (склади) тощо. При цьому, згідно з цим наказом, аптека — заклад охорони здоров'я, основним завданням якого є забезпечення населення, закладів охорони здоров'я, підприємств, установ і організацій лікарськими засобами та виробами медичного призначення. Аптека, на яку покладено організаційно-методичне керівництво аптеками району (міста), називається центральною районною (міською) аптекою. Аптека, призначена для переважного забезпечення однієї або декількох лікарень, інших закладів охорони здоров'я, а також населення медикаментами і предметами медичного призначення, називається відповідно лікарняною або міжлікарняною аптекою.

Як наслідок, відповідно до ст. 19 Закону України «Про лікарські засоби», оптова, роздрібна торгівля лікарськими засобами на території України здійснюється підприємствами, установами, організаціями та фізичними особами — суб'єктами підприємницької діяльності на підставі ліцензії, яка видається в порядку, встановленому законодавством. Разом із тим згідно з ДСТУ 4303:2004 «Торгівля роздрібна та оптова. Терміни та визначення понять» (чинний від 01.07.2005 р.), який встановлює українські терміни та визначення понять у сфері торгівлі, вимоги якого чинні для застосування у роботі підприємств, установ, організацій, що діють на території України, а також міністерств (відомств): роздрібна торгівля — вид економічної діяльності у сфері товарообігу, що охоплює купівлю-продаж товарів кінцевому споживачеві та надання йому торговельних послуг; оптова торгівля — вид економічної діяльності у сфері товарообігу, що охоплює купівлю-продаж товару за договорами поставки партіями, для подальшого їх продажу кінцевому споживачеві через роздрібну торгівлю або для виробничого споживання та надання пов'язаних з цим послуг; роздрібне торговельне підприємство — майновий комплекс, який є господарською статутною ланкою в роздрібній торгівлі з правами юридичної особи, що здійснює закупівлю товарів для їх продажу кінцевому споживачеві та надає йому послуги; роздрібний товарооборот — обсяг продажу товарів споживачам для особистого, сімейного, домашнього використання та реалізації торговельних послуг; оптове торговельне підприємство — майновий комплекс, який є господарською статутною ланкою в оптовій торгівлі з правами юридичної особи, яка закуповує і продає за договором поставки (контрактації тощо) товари партіями тим, хто купує їх для подальшого перепродажу або виробничого споживання та надає їм пов'язані з цим торговельні послуги.

У продовження вимог законодавства Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової, роздрібної торгівлі лікарськими засобами, що затверджені спільним наказом Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва і Державної інспекції з контролю якості лікарських засобів від 03.03.2009 р. № 44/27, відносять до аптечних закладів аптечні склади (бази), аптеки та їх структурні підрозділи. При цьому аптечний склад (база) — заклад охорони здоров'я, основне завдання якого полягає в забезпеченні лікарськими засобами інших суб'єктів оптової або роздрібної торгівлі, закладів охорони здоров'я та виробників лікарських засобів шляхом здійснення ними оптової торгівлі; аптека — заклад охорони здоров'я, основним завданням якого є забезпечення населення, закладів охорони здоров'я, підприємств, установ та організацій лікарськими засобами шляхом здійснення роздрібної торгівлі; аптечний кіоск — структурний підрозділ аптеки, який створюєть-

ся на підприємствах, в установах та організаціях для роздрібної торгівлі готовими лікарськими засобами, що відпускаються без рецептів лікаря; аптечний пункт — структурний підрозділ аптеки, який створюється у лікувально-профілактичних закладах для торгівлі готовими лікарськими засобами.

Ураховуючи викладене, на нашу думку, вдалим є визначення поняття аптечного закладу, надане В. Пашковим, який вважає, що аптечний заклад — це заклад охорони здоров'я, який діє як суб'єкт господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності або його структурний підрозділ у вигляді аптеки, що, у свою чергу, може мати такі свої структурні підрозділи: аптечний пункт, аптечний магазин та аптечний кіоск, аптечна база (склад), основним завданням якого є забезпечення населення, закладів охорони здоров'я, підприємств, установ і організацій лікарськими засобами, виробами медичного призначення, іншою фармацевтичною та медичною продукцією. У свою чергу, фармацевтичний заклад — це заклад охорони здоров'я, що діє як суб'єкт господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності або негосподарюючий суб'єкт у формі юридичної особи публічного права у вигляді бази (складу) медичної техніки, бази спеціального медичного постачання, контрольно-аналітичної лабораторії, лабораторії з аналізу якості лікарських засобів, магазину медичної техніки та медичної оптики, органу державного контролю якості лікарських засобів, завданням яких є забезпечення різноманітних потреб населення в галузі охорони здоров'я шляхом виконання послуг або робіт фармацевтичного характеру, у тому числі шляхом надання адміністративних послуг [3, с. 90–91]. Тобто він, з одного боку, чітко відносить аптечні заклади до закладів охорони здоров'я, а з другого — відокремлює аптечні і фармацевтичні заклади. Зазначене фактичне підтверджується низкою нормативно-правових актів.

Суб'єкти господарського права мають низку ознак правосуб'єктності, закріплених господарським законодавством. По-перше, ці суб'єкти мають певну організаційно-правову форму, в якій здійснюється господарська або управлінська діяльність. Організаційно-правову форму можна визначити як передбачену або санкціоновану правом організаційну структуру, в якій діє суб'єкт господарського права. Це або одна з форм підприємства, або установа (наприклад, міністерство), або організація (наприклад, об'єднання громадян, яке є учасником господарських відносин).

По-друге, за загальним правилом порядок створення, діяльності, реорганізації та ліквідації окремих організаційних форм суб'єктів господарського права визначається законодавством України. Крім того, суб'єкт господарювання має право вибору будь-якої організаційно-правової форми свого підприємства, передбаченої законодавством.

Господарська правосуб'єктність, зазначають В. Мамутов, Г. Знаменський та В. Хахулін, — це визнана законодавством сукупність загальних юридичних можливостей щодо участі в господарській діяльності та керівництво нею. Суб'єктом господарського права в майновому вираженні є відокремлена організація або окремих громадянин (фізична особа), легітимізовані в організаційно-правовій формі, що допускається законом для провадження господарської діяльності та керівництва нею, наділені необхідними для цього правами та обов'язками, які несуть відповідальність за результати господарювання [4, с. 277–282]. Аналізуючи викладене, можна зробити висновок про те, що для суб'єктів господарювання встановлені законодавством правовідносини з приводу оптової та роздрібною реалізації товарів аптечного асортименту, зокрема лікарських засобів, не можуть перетворитися на об'єктивну дійсність без спеціальної господарської компетенції його учасників. Господарська компетенція, яка включає правоздатність і дієздатність, за своїм змістом є елементарними правовими відносинами і власне визначає особу як учасника правовідносин щодо здійснення аптечної діяльності.

Крім того, А. Пилипенко та В. Щербина зазначають, що, крім обмеження суб'єктного складу, законодавством України встановлено певні обмеження, які стосуються здійснення окремих видів підприємницької діяльності [5, с. 6]. Законодавством України окремі види аптечної діяльності, зокрема такі, що пов'язані з реалізацією лікарських засобів, обмежуються шляхом ліцензування. Тобто юридична природа господарської компетенції полягає у тому, що всі правовідносини, пов'язані з її функціонуванням, базуються на загальному дозволі, який визначає зміст і сутність цього інституту. На думку О. Підпригори та Д. Бобрової [6, с. 93–94], поняття правоздатності і дієздатності є тотожними, тому щодо них доцільно застосовувати один термін — «правоздатність». Крім того, зазначені правознавці стверджують, що в цивільному праві прийнято розрізняти загальну (універсальну) та спеціальну правоздатність. Загальна правоздатність визначає можливість для суб'єкта права мати будь-які цивільні права й обов'язки, необхідні для провадження будь-яких видів діяльності. Саме такою правоздатністю наділені громадяни. Спеціальна правоздатність передбачає наявність у юридичної особи лише таких прав і обов'язків, які відповідають цілям її діяльності та прямо зафіксовані в установчих документах [7, с. 132]. Цієї ж точки зору дотримується В. Лаптев [8, с. 45], яка, на думку фахівців у галузі господарського права і за законодавством, визначається як господарська компетенція. Теоретичне висвітлення галузевої правової компетенції, тобто здатність суб'єкта бути учасником правовідносин у тій або іншій галузі права, не суперечить вимогам чинного законодавства. Загальна правоздатність, що є невід'ємною частиною господарської компетенції, не має абсолютного характеру та надає можливість

юридичній особі мати юридичні права тільки у сфері, в якій зазначена правоздатність втрачає свою юридичну силу у зв'язку з встановленням обмежень або загальної заборони. Це позитивна сфера функціонування інституту правоздатності юридичної особи. Проте у сфері дії обмежень або загальної заборони існують особливості функціонування інституту правоздатності суб'єктів цивільного права, який має більш складну структуру. Ось тут необхідно розрізняти сфери дії обмежень загального дозволу (вимога отримання спеціального дозволу (ліцензії) ст. 14 Господарського кодексу України) та сферу дії загального обмеження.

Для суб'єктів господарювання встановлені законодавством правовідносини з приводу аптечної діяльності не можуть перетворитися на об'єктивну дійсність без спеціальної господарської компетенції його учасників. Господарська компетенція, яка включає правоздатність і дієздатність, за своїм змістом є елементарними правовими відносинами і власне визначає особу як учасника правовідносин щодо аптечної діяльності. Причина цих обставин полягає у тому, що кожна юридична особа створюється для досягнення визначених цілей, як-от: виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг тощо. Відповідно до визначених цілей окреслюється сфера діяльності, тобто коло різноманітних соціальних взаємозв'язків, в які організація повинна вступати в ході вирішення поставлених перед нею завдань.

Суб'єкт господарювання для провадження аптечної діяльності, у тому числі пов'язаної з реалізацією лікарських засобів, у цій сфері легітимізує у встановленому порядку вже наявну правоздатність шляхом отримання ліцензії — правового механізму реалізації публічного інтересу, спрямованого в загальному порядку на забезпечення регулювання аптечної діяльності, а в конкретизованому — на забезпечення права на підприємницьку діяльність саме при здійсненні аптечної діяльності, тобто отримує державне підтвердження входження в господарський обіг.

З наведеного можна зробити **висновок** про те, що разом із ГК України, ЦК України та іншими законодавчими актами, які передбачають механізми реалізації публічних інтересів, підставою виникнення спеціальної правоздатності суб'єктів господарювання, аптечна діяльність яких пов'язана з реалізацією лікарських засобів, можуть бути інші правові акти, до яких належать ліцензії на здійснення ліцензованих видів діяльності, пов'язаних з торгівлею лікарськими засобами, а також механізми реалізації публічних інтересів, рішення уповноважених державних органів на провадження видів діяльності у сфері дії загальних обмежень та закріплення у статутних документах, зокрема, юридичних осіб вичерпного переліку дозволених видів діяльності. При цьому необхідно розуміти, що введення будь-яких обмежень загальної або спеціальної правоздатності у визначенні ліцензованих видів діяльності не є

підставою наділення юридичних осіб спеціальною правоздатністю, але може бути її передумовою у разі подальшої легітимізації їх правоздатності (наділення правоздатністю) у спеціально встановленому порядку. Юридичні наслідки видання уповноваженим органом управління ліцензії на аптечну діяльність, пов'язану з обігом лікарських засобів, — це не обов'язок юридичної особи виконувати визначені дії, указані в ліцензії, а можливість мати суб'єктивні права та обов'язки. Тобто в рамках наявної спеціальної правоздатності повною мірою проявляється принцип автономії волі суб'єкта правовідносин.

Отже, аптечний заклад, створений суб'єктом господарювання будь-якої організаційно-правової форми, який має загальну правоздатність щодо діяльності, пов'язаної з обігом лікарських засобів, повинен легітимізувати свою діяльність шляхом отримання відповідного дозволу (ліцензії).

Фармацевтична енциклопедія визначає, що аптека — це заклад охорони здоров'я, який функціонує на підставі ліцензії і в якому виготовлення та/чи роздрібна реалізація лікарських засобів, інших фармацевтичних та санітарно-гігієнічних товарів здійснюється за правилами, встановленими чинним законодавством. Завдання аптеки — забезпечення населення кваліфікованою, повноцінною та своєчасною фармацевтичною допомогою згідно з чинним законодавством та міжнародним стандартом Належної фармацевтичної (аптечної) практики (GPP). Функції аптеки: виготовлення ліків за індивідуальними рецептами та вимогами лікувально-профілактичних закладів; реалізація ліків за рецептами та без них згідно з переліками відповідно до нормативних актів, фармацевтичних та санітарно-гігієнічних товарів населенню через спеціально організовану торговельну мережу, а також лікувально-профілактичним закладам та іншим організаціям і підприємствам; організація санітарно-просвітницької діяльності серед населення, фармацевтичної опіки та інформаційної допомоги лікарям з інформаційних питань; надання першої медичної допомоги [9, с. 81–82].

Відповідно до зазначеного аптека здійснює такі три основні функції, по-перше, функцію закладу охорони здоров'я, а саме надання населенню невідкладної медичної допомоги; поширення серед населення санітарно-гігієнічних знань і проведення санітарно-просвітницької роботи; фармацевтична опіка; проведення інформаційної роботи серед медичних і фармацевтичних фахівців. До цієї функції можна віднести також низку робіт, які практикуються в деяких аптеках і ще не знайшли масового поширення, зокрема це вимірювання тиску і температури тіла людини, проведення експрес-аналізу на цукор для хворих діабетом, тестування на вагітність, надання в аптеці терапевтичних консультацій і дієтологічних порад запрошеними для цих цілей лікарями. По-друге, виробничу функцію, а саме виготовлення ліків; проведення лабораторних і фасу-

вальних робіт; заготівля лікарської рослинної сировини; контроль якості виготовлених ліків. Лікарські засоби виготовляються в аптеках за рецептами лікарів (магістральними формулами), замовленнями лікувально-профілактичних закладів (офіціальними формулами) лише з дозволених до застосування діючих та допоміжних речовин із дотриманням вимог Державної фармакопеї України, інших нормативно-правових документів, правил аптечної технології ліків, які встановлюють вимоги до лікарського засобу, його упаковки, умов і строків зберігання та методів контролю якості лікарських засобів. По-третє, торговельну, або комерційну, функцію, а саме закупівля та приймання лікарських засобів і виробів медичного призначення; вхідний контроль якості ліків; розміщення і зберігання лікарських засобів і виробів медичного призначення; реалізація населенню лікарських засобів і виробів медичного призначення за готівку; реалізація лікувально-профілактичним закладам лікарських засобів і виробів медичного призначення за безготівковим розрахунком. При цьому аптека здійснює реалізацію лікарських засобів аптечного і промислового виготовлення, виробів медичного призначення, лікарських косметичних засобів, лікарських домішок до харчових продуктів, лікувальної мінеральної води, а також оптики тощо. З огляду на викладене можна констатувати, що аптечні заклади як заклади охорони здоров'я виконують: виробничу функцію; торгіву функцію; інформаційну функцію; соціальну функцію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вінник О. М. Господарське право : навч. посіб. / О. М. Вінник. — 2-ге вид., змін. та допов. — К. : Всеукр. асоц. видавців «Правова єдність», 2008. — 766 с.
2. Грудницька С. Господарська правосуб'єктність: проблеми визначення сутності та поняття / С. Грудницька. — 2008. — № 9. — С. 65–69.
3. Пашков В. М. Проблеми правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я (господарсько-правовий контекст) / В. М. Пашков. — К. : МОРІОН, 2009. — 448 с.
4. Хозяйственное право / В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, В. В. Хахулин и др. ; под ред. В. К. Мамутова. — К. : Юринком Интер, 2002. — 912 с.
5. Пилипенко А. Я. Основи господарського права України / А. Я. Пилипенко, В. С. Щербина. — К. : МАУП, 1995. — 204 с.
6. Загальна теорія цивільного права / за ред. О. А. Підпригори і Д. В. Бобрової. — К. : Вища шк., 1992. — С. 453.
7. Гражданское право. Т. 1 / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. — 5-е изд., перераб. и доп. — М. : ПБОЮЛ Л. В. Рожников, 2001. — 632 с.
8. Лаптев В. В. Предпринимательское право: понятие и субъекты / В. В. Лаптев. — М. : Юристь, 1997. — 140 с.
9. Фармацевтична енциклопедія / голова ред. ради та авт. передмови В. П. Черних. — К. : МОРІОН, 2005. — 848 с.

ОСОБЕННОСТИ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ КОМПЕТЕНЦИИ АПТЕЧНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Морщагина Н. С.

Исследованы вопросы правосубъектности аптечных заведений и особенности их хозяйственно-правового статуса с учетом особенного социального значения обеспечения населения лекарственными средствами. Поэтому правовая конфигурация правосубъектности аптечных заведений как субъектов хозяйствования должна учитывать специфические публичные интересы относительно функционирования розничного рынка лекарственных препаратов как таковых.

Ключевые слова: аптечные учреждения, субъекты хозяйственного права, хозяйственная компетенция.

THE PARTICULARITIES OF COMMERCIAL COMPETENCE OF PHARMACY ESTABLISHMENTS

Morshagina N. S.

In this article the questions of legal standing of pharmacy establishments and particularities of their economic status, considering their special social importance in sphere of supplement of population by medicaments are researched. For this reason their economic configuration should consider the special public interests, that exist regarding to functioning of retail market of medicaments.

Key words: pharmacy establishments, subjects of commercial law, economic competence.

УДК 346,12:613/614

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ЗА БЮДЖЕТНІ КОШТИ В ОХОРОНІ ЗДОРОВ'Я

А. О. Олефір, аспірант

Національний університет

«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Господарсько-правовий механізм державних закупівель з відповідною сферою застосування є гарантією раціонального та ефективного використання державних коштів при здійсненні принаймні частини господарських операцій